

Linguas e spiert en Europa

«Giuventetgna e forza, splendor e bellezza»

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **«La convivenza dals linguatgs pon ins realisar cun in sistem da scolaziun efficazi e conscient da sias responsablads culturalas»: Uschia concluoda il romanist e filosof Jürgen Trabant (Universitad da Bremen) ses essai en il davos numer dals «Quaderni grigionitaliani» (1).** L'artitgel dat ina survista dal svilup tranter il 16avel ed il 21avel tschientaner areguard la funcziun dals linguatgs en la vita spiertala da l'Europa. Sia conclusiun: Las differentas linguas pon viver ina sper l'otra, sche la scola las resguarda a moda commensurada sco funtaunas e purtadras da cultura. Co riva l'autur adaquella?

Da la preponderanza dal latin a la plurilinguitad

«L'entira Europa è sa transfurmada radicalmain en il 16avel tschientaner areguard politica, societad, cultura, scienza e religiuin. Quellas midadas smanatschavan dapertut la veglia lingua dal continent, il latin. Ils linguatgs moderns han sfurzà si autras furmas d'expressiun per las novitads en ils stadis naziunals, las classas activas, las litteraturas, la scienza e la religiuin» (p. 42). En la Peninsla iberica ha la convivenza cun la cultura araba stimulà las populaziuns neolatinas anc pli baud da scriver per castiglian-spagnol, per catalan u per galego-portugais; retg Giatgen d'Aragón (1208–1276) per exempel ha scrit sia autobiografia per catalan, ma l'imperatur Carl IV da Boemia (1316–1378) ha scrit la sia per latin. En ses Imperi roman da naziun tudestga, ma pir davent da 1516, ha la reformaziun manà la pratica religiusa a s'emancipar dal latin: «Quai ha pussibilità da stgaffir ina relaziun directa cun Dieu, senza in spiritual che fetschia da mediatour en in linguatg ester; jau discuro directamain cun mes Dieu en mia lingua (...). Lur in'otra emancipaziun spiertala (...): La gliued incultivada, ils laics, las femnas (...) levon cuntanscher la savida en lur linguatg (...). Scenziads sco Galilei s'allontanavan sapientivamain dal latin (...): 'Io l'ho scritta vulgare, perché ho biso-

gno che ogni persona la possi leggere' (...). Las linguas modernas èn vegnidadas linguas da cultura (...). Uschia è naschida l'Europa plurilingua (...) era en ils barats internaziunals (...). In um d'affars tudestg stueva savair almain franzos ed anglais, in fisicher almain anglais, in matematicher franzos, in istoricher da l'art u musicolog talian. Schizunt ils Anglais scolads savevan in linguatg ester, il pli savens franzos. Las elitas europeicas eran plurilinguas enfin amez il 20avel tschientaner, e quellas dals pievels uschedits 'pitschens' eran grondiusas poliglottas: In Ungarais scolà, sper l'ungarais, saveva latin, tudestg, franzos ed anglais. Oz ha l'avunda cun l'anglais. Nua è il progress?» (pp. 42–43). Lez Ungarais saveva forsà anc in u l'auter dals linguatgs slavs duvrads aifer il reginam da s. Steivan, ubain rumen.

Duas funcziuns

Ma la plurilinguitad na resguardava betg mo l'Europa. Questa ha chattà vias maritimas tar auters continents cun auters pievels e linguatgs. Trabant: «Igl era fitg grev da communitgar cun lezzas populaziuns che discurrevan linguas uschè differentas. Ins ha badà ch'ils umans na manegian tuttina betg il medem cun discurre, mabain che patratgs differents èn colliads (...) cun suns differents e ch'ils linguatgs marcan ils patratgs diversamain. Auters n'èn pia betg mo ils suns, mabain er ils senns. Wilhelm von Humboldt [1767–1835] numnava ils linguatgs 'Weltansichten' ('opiniuns u parais davart il mund, ideas dal mund') (...). Sper lur funcziun da comunicaziun survegnan els ina profunditad cognitiva, sco creaziuns spiertalas relevantas e simbols da las culturas diversas (...). Leibniz [1656–1716] ha gidà l'Europa a renconuscher e preziar la diversitad linguistica; el numnava ils linguatgs 'ils monuments ils pli antics da la carstgaunada. Cun l'ir dal temp vegn ins a nudar e cumparegliar tuttas linguas dal mund en pledaris e grammaticas (...) per enconuscher meglier noss spiert (...) per enconuscher meglier noss spiert e la grondiusa varietad da sias activitads» (p. 44). Trabant distingua pia duas

funcziuns equivalentas dals linguatgs. «En las ciencias duain ins duvrar las linguas mo per communitgar; il cuntegn da las tesas scientificas sto esser universal (...). Cur ch'in inschigner bajegia ina punt, n'astga la segirtad da la punt betg depender dal linguatg ch'el pleda; el basegnia in linguatg che sincereschia la verdad e nodia ils objects cun precisiun universal (...)». Ins sto pia (...) duvrar ils plects, na sco plects, mabain sco nodas (...). En autras domenas perencunter na basegn'ins betg d'ir da tschella vart dal pled, anzi, poesia, litteratura, schizunt conversaziun s'approfondan en la lingua respectiva e la dovran en sia splendor» (p. 45). Wilhelm von Humboldt punctuava che mo ina cultura dal linguatg possia manar a «giuventetgna e forza, splendor e bellezza» (cità p. 46).

L'anglais prevala

Il linguatg ha pia dus taglioms, sco la sigir da guerra dals Francons, in scientific e l'auter cognitiv. «Ma il privel d'oz è ch'ins resguarda la lingua adina dapli mo sco in guaffen per communitgar (...) e sia diversitad mo sco in impediment ch'ins duaja liquidar» (p. 45). Tge munta quai? «Oz badainsa l'abandon successiv dals linguatgs naziunals e l'expansiun d'ina lingua mundiala nova, l'anglais global, il 'globalais' (...). Lez vegn in pau a la gia il linguatg da l'Uniuin europeica, duvrà adina dapli en ils corridors e biros da Bruxelles. El è il linguatg internaziunal europeic da scienza, tecnica, fatschentas e musica, il linguatg da carstgauns europeics che s'entaupan en il mintgadi (...). Schlia l'anglais la 'catastrofa' da la comunicaziun en l'Europa plurilingua?» (pp. 28–29). L'autur, naschì 1942 a Frankfurt am Main e docter da l'Universitad da Tübingen, mussa che questa situaziun ha manà problems novs: «L'anglais è stà l'emprim linguatg ester che jau hai emprendì cun fiue e flomma, mia prima sentupada cun il mund dals linguatgs esters. Grazia a l'anglais sun jau vegnì filolog (...). Ma sco lingua globala nun è l'pli europeic; el na transmitta betg pli a l'Europa quai ch'ils linguatgs transmettan normal-

main, numnadamain in'identitad. Il franzos per exempel simbolisescha senza dubi l'identitad franzosa; (...) l'anglais 'global' perencunter na transmitta nagut areguard l'Europa, (...) el è il linguatg dal mund (...). Plinavant impedescha l'emprender auters linguatgs esters. Quai è in svilup absurd: Ils umans da l'Europa s'uneschan, ma i emprendan adina pli paucas linguas europeicas. Dramatic per exempel è la situaziun da l'instrucziun tudestga en Frantscha, en paucs onns quasi svanida: (...) L'anglais tanscha per la comunicaziun tranter Franzos e Tudestgs. Er en Germania vegni adina pli grev da motivar la giuventetgna ad emprender auters linguatgs – dano l'anglais» (pp. 39–40).

In lavachau

Trabant menziuna anc l'influenza linguistica da l'anglais. A medem temp admonescha l'però cunter il purissem. Quai ha fatg Mario Pult en La Quotidiana dals 3 da mars 2011; in pled ester isolà na fa betg donn. L'autur da questas linguas confessa da duvrar pli gugent il pled anglais «trend» che l'equivalent neolatin «tendenza», savens memia lung. Ma tgi che gira savens tras pitschnas e grondas citads germanofonas sto dar raschun a Trabant: «A mai pari che nagin auter linguatg saja oz uschè trafilà da plects anglais sco il tudestg» (p. 40). L'autur crititgescha bier pli energicamain il fatg ch'ins «n'exprima tschertas domenas betg pli en il linguatg naziunal, mabain mo pli per anglais (...). Gist las pli renumadas vestgnan pia sclausas dals linguatgs naziunals» (p. 40). Per cletg datti reacziuns. La «Berliner Morgenpost Online» dals 28 da zercladur 2011 citescha minister federal Guido Westerwelle: «Sco minister da l'exteriur spenda € 300 milliuns per promover la lingua tudestga. Gist en Germania na vi jau betg desister da lezza.» Gia 2009, durant ina conferenza da pressa a Berlin, anc avant la furmaziun da la regenza federala, aveva il futur minister dà in lavachau ad in correspondent da la BBC che giavischava ina resposta «in English»: «En la Gronda Britannia s'enclegia ch'ins discorra anglais [u in lin-

guatg celtic, G. S.-C.]; i s'enclegia medemamain en Germania ch'ins discorra tudestg.»

«En français, s'il vous plaît!»

Er en il mund francofon bad'ins reacziuns da defensiun encunter l'expansiun dal «globalais». L'uniun romanda «Défense du français» (2) publitgescha il bulletin «En français, s'il vous plaît!»; en l'editorial dal numer da zercladur 2011 scriva parsura cuss. dals stadis Didier Berberat (NE ps): «Nus dain adatg da quai che schabegia en la Berna federala, nua che nus cumbattain la derasaziun dals anglicissem. I dat blera lavur suenter ils donns considerabels dals davos onns. Dentant metta Corina Casanova, nova chanceliera federala, grond pais sin la plurilinguitad da noss pajais; biers parlamentarar da linguatg neolatin, sco mia paucadad, gidan a volver il moviment.» En il frontispizi sper l'editorial stat ina contribuziun dal supras-tant Erich Weider (Champéry/VS) davart las uniuns germanofonas analogas: «En Svizra prova il 'Sprachkreis Deutsch' (sprachkreis-deutsch.ch) (...) da surmuntar l'indifferenza linguistica dals confederads d'oz, da tgirar il linguatg da standard ed ils dialects e da procurar per in'instrucziun seriusa da las linguas naziunals (...). El promova il respect dal pluralissem linguistic en l'Europa e cumbatta l'invasiun da l'anglais american.» Sco auter bun exempel menziuna il bulletin il num ch'ils manaders da l'eroport genevrin han decidi da dar a lur interpresa: «Genève Aéroport» en bustabs nairs, cun in accent grav blau che simbolisescha in aviuin che sgola davent u atterrescha. Ins po pia resister al dictat neoliberal che na s'empatga betg da la valur culturala dals linguatgs e resguarda mo lur funcziun comunicativa.

1. Jürgen Trabant, La situazione attuale delle lingue in Europa. En: «Quaderni grigionitaliani» 1-2011, pp. 38–47. Adressa: Giuseppe Falbo, Pro Grigioni Italiano, Martinsplatz 8, 7000 Cuira.

2. Adressa: Case postale 68, 1001 Losanna. Website: www.defensedufraçais.ch